

Rola opisów przyrody w *Nad Niemnem* Elizy Orzeszkowej

Opisy przyrody w *Nad Niemnem* są ważnym elementem znaczeniowym powieści i zajmują w niej wiele miejsca. Eliza Orzeszkowa za ich pośrednictwem stworzyła niezwykle dokładną i malarską konstrukcję świata przedstawionego, podkreśliła jego piękno i silny związek człowieka z naturą. Akcja powieści rozpoczyna się od opisu nadniemeńskiego krajobrazu – rozległej, otwartej przestrzeni łąk i pól, przepęlnionej zapachem kwiatów, śpiewem ptaków i brzęczeniem owadów. Orzeszkowa oddaje w pełni piękno natury, opisując ją precyzyjnie, z dbałością o szczegóły i wykorzystując fachowe nazewnictwo roślin. Podkreśla dzięki temu różnorodność drzew, krzewów, bujnej roślinności. Przeważają zdecydowanie rośliny „dzikie”, doszukać się można ponad stu różnych nazw. Flora zdecydowanie przeważa nad fauną, zaś przyroda dzika nad oswojoną. Następnie przechodzi do opisu siedzib ludzkich, które pozostają w harmonii z otaczającą je przyrodą. Zieleń osłania i ozdabia domostwa, nadając im swojski, kojący charakter. Szczególną rolę w opisach przyrody pełni Niemen, który jest motywem scalającym fabułę dzieła i łączącym wszystkie wątki. Rzeka podkreśla nieprzemijalność natury – to właśnie Niemen z rozciągającą się wokół puszcza dał schronienie i wyżywienie legendarnym założycielom rodu Bohatyrowiczów, a wiele lat później był świadkiem tragicznych wydarzeń, jakie rozegrały się w czasie powstania styczniowego. Nurt rzeki prowadzi do Mogiły powstańców. Niemen zyskał charakter symboliczny, sakralny i jest utożsamiany z główną ideą utworu – wiernością ziemi ojczystej. Nadniemeńska przyroda ma charakter Arkadii, krainy szczęśliwości, tworzy idealne miejsce dla ludzi i nigdy nie zagraża człowiekowi. Stanowi również czynnik wartościujący bohaterów – ci, którzy pozostają w silnym związku z ziemią i żyją w harmonii z przyrodą, cieszą się szczególnym szacunkiem i uznaniem autorki, są zdrowi, silni i szlachetni. Z kolei brak kontaktu z naturą degeneruje osobowość ludzi, czyni ich słabymi, znużonymi życiem. Przyroda w *Nad Niemnem* tworzy świat idealny, dzięki któremu Bohatyrowicze, Korczyn i nadniemeńskie ziemie urastają w powieści do rangi miejsc świętych. Charakterystyczne jest, że Orzeszkowa łączy uczuciowe spełnienie z przyrodą, naturą. Wieś przedstawiona jest w powieści jako źródło pozytywnych emocji i duchowej dojrzałości. Tolerancja Kirłowej wynika z przymusu jej sytuacji, ale też i z wielkich pokładów serdeczności i prawości, której źródłem jest natura i praca. Życzliwość Jana dla ludzi jest efektem jego pogodzenia się z otoczeniem i z samym sobą, ścisłego kontaktu z przyrodą. Nawet Domuntówna w swoim wybuchu niepohamowanej zazdrości jest bardziej zrozumiała niż groteskowa Teresa, upatrująca adoratora w każdym, przypadkowo odwiedzającym Korczyn mężczyźnie. Potwierdzeniem szczególnego stosunku Orzeszkowej do przyrody jest przeciwstawienie w powieści - jako dwóch wartości kontrastowych – natury i sztuki, kultury. To właśnie naturze autorka przyznaje wyższość. Niemen przewyższa urodą najpiękniejszy salon, a proste wzruszenia serca budzą więcej sympatii niż romantyczne wiersze. W ten sposób Orzeszkowa rozstrzyga o wyższości natury nad kulturą, uznając, iż właśnie ta pierwsza bardziej człowieka wzbogaca.